

Anti Emperyalist İşleviyle Mazlum Milletlere Hürriyet İlhamı: Türk Kurtuluş Mücadelesi

Liberty Inspired By Oppressed Nations With Anti Imperialist Function: Turkish National Struggle

Çağlar SOLMAZ

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi

ÖZET

Hammadde ihtiyacını tesis etme eğilimi ve sanayileşme ihtiyacı ile ortaya çıkan emperyalizm, zamanla geniş coğrafyalara yayılarak birçok milleti esareti altına almıştır. Amerikan ve Fransız Devrimlerinin etkileriyle bu esaretler zamanla yok olmaya yüz tutmuş ve kurtuluş mücadeleleri dünyayı etkisi altına almıştır. 19.yüzyılda Simon Bolivar önderliğinde yürütülen Latin Amerika bağımsızlık hareketleri, emperyalizme ilk darbeyi vurmuştur. 20.yüzyılda ise Atatürk liderliğinde yürütülen Türk milli mücadelesi, emperyalizme ikinci darbeyi vurarak dünya milletleri için yeni bir kurtuluş ve hürriyet ilhamının doğmasına vesile olmuştur.

Düvel-i Muazzama'ya karşı gerçekleştirilen Türk Kurtuluş Savaşı, anti emperyalist niteliği ile dünyada ulusal kurtuluş mücadeleleri veren diğer milletlere emsal teşkil etmiştir. Kurtuluş Savaşı, bu yönüyle yalnızca Anadolu'yu kapsayan bir hareket olma yolundan çıkmış, emperyalizme karşı mücadele veren bütün milletlerin yolunu aydınlatan bir meşale olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nın nasıl yönlendirileceğine dair stratejik planların yapıldığı esnada ortaya birden fazla kurtuluş mücadelesi fikri atılmıştır. Düvel-i Muazzama'nın isteklerini harfiyen yerine getirmek, manda yönetimlerin boyunduruğu altına girmek, bölgesel kurtuluş mücadelelerini kafi görmek gibi yöntemler bu fikirlerden bazıları olmuştur. Ancak son kertede önü sürülen ve büyük tartışmalardan sonra kabul edilen ulusal bağımsızlık tezi, milli mücadelenin ana ruhunu oluşturmuştur.

Ulusal kurtuluş mücadelesi, milletin ferasetinin, mücadelenin planını hazırlayan dinamik askeri kadronun enerjisiyle birleşmesi sonucu büyük bir başarıya ulaşmıştır. Bu başarı, emperyalizme karşı asla başarılı olamayacağını düşünen ve adeta öğrenilmiş çaresizlik içerisinde debelenen psikolojik harp mağlubu halklara karşı en büyük panzehir olmuştur.

Türk kurtuluş mücadelesi kısa süre içerisinde sınırlarını aşarak ulusal ölçekten evrensel konuma geçmiş ve ekseriyetle Şark milletleri üzerinde derin tesirler bırakan bir pozisyona evrilmiştir. Bir milletin tutunabileceği son dal olan umudu da kaybetmek üzere Şark milletleri, Türk kurtuluş mücadelesinin mali yoksunluk ve imkansızlık içerisinde başarıya dönüştüğünü görmesinden sonra, umutlarını yeniden filizlendirmiştir.

Şarkta emperyalizmin tahakkümü altında olan milletlerin ulusal kurtuluş mücadelelerini Mustafa Kemal ve Türk kurtuluş mücadelesini örnek alarak yürütmeleri ile Türk milli mücadelesi, küresel boyutta kurtuluş mücadelelerinin fikri alt yapısını oluşturan başrol oyuncusu haline gelmiştir. Bir bakıma istiklal senaryosunu kendi ülke konjonktürlerine göre yazan mazlum milletler, senaryoyu kurgulayan tarihsel ilhamı Anadolu direnişinden almışlardır.

Bu çalışma, Türk milli mücadelesinin anti emperyalist yönünü incelemeyi, bu minvalde emperyalizm tarafından kuşatılan mazlum milletlerin, Anadolu coğrafyasında oluşan anti emperyalist direnişten nasıl etkilendiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Anti Emperyalizm, Mazlum Milletler, Kemalizm, Bolivarizm.

ABSTRACT

Imperialism that have arisen with tendency of providing the need of raw material and necessity of industrialization, have influenced lots of nations by spreading into large areas in time. This influence had faced with extinction with the impact of American and French Revolutions over time and salvation struggles had been

diffused the world. Latin America liberation movements that had been carried out with leading of Simon Bolivar at 19th century had first impact on imperialism. At the 20th century, Turkish national struggle that had been conducted with the leading of Atatürk, had conduce to birth of hope for world countries by having the second impact on imperialism.

Turkish national struggle that was carried out aganist the Great Powers, had set an example to other nations struggling for national liberation with its anti imperialist characteristic. Turkish war of independence, on that sense, had showed that it is not the movement including only Anatolia, had pioneered the all countries struggling aganist imperialism.

At the moment when the strategic plans were done about how the Turkish war of independence will conducted, lots of salvation ideas had been suggested. The methods such as fulfilling the desires of Great Powers, being dominated by mandate governments, finding enough the regional salvation struggles had been some of this ideas. However, national independence thesis that had been suggested in the last instance and accepted after the great discussion had composed the key fact of the war of independence.

National salvation struggle had reached the success as a result of the unity of national consciousness with the energy of dynamic military staff who had prepared the struggle plan. This success had pioneered the nations that was the loser of the psychological warfare and thinking that can never be successful aganist imperialism.

Turkish salvation struggle had passed from national scale to universal position by crossing its limits in short time and had evolved a position that especially making deep impressions on Eastern nations. Eastern nations which are about to lose also their hopes that is the last thing that a nation can hold on to, had begun to hope again after seeing the transforming of Turkish salvation struggle to success inside of economic problems and impossibilities.

Turkish national struggle had become chief part which constitutes the mental basis of national struggles in global extent because of the fact that nations dominated by the imperialism at East had been conducting their national salvation struggles by taking Mustafa Kemal and Turkish salvation struggle as an example. In a sense, oppressed nations that determine the liberation scenario according to their own country conjuncture, had taken the historical inspiration that fictionalize the scenario, from Anatolian resistance.

This study aims to examine the anti imperialist side of Turkish salvation struggle and in this manner to show that how the oppressed nations, surrounded by imperialism, had influenced by the resistance that occured in the Anatolian geography.

Key Words: Turkish National Struggle, Anti İmperialism, Oppressed Nations, Kemalism, Bolivarism.

1. EMPERYALİZME İLK DARBE: LATİN AMERİKA DEVRİMLERİ VE BOLİVARİZM

1776 yılında gerçekleşen Amerikan Devrimi, ezilen ulusların direnç gösterme reaksiyonunun haklı bir dava olduğu inancını Latin Amerika ülkelerinde perçinlemiştir. Özellikle İspanya güdümü altında varlıklarını devam ettiren Latin Amerika halkları, Amerikan kolonilerinin bağımsız oluş süreçlerini kendi durumlarıyla birebir benzetmişlerdir. Amerikan Devrimi'nin ardından 1789 yılında meydana gelen Fransız Devrimi ile birlikte yerel koşullarda farklılaşmadan ziyade düzenin yenilenmesi fikri, Lynch (2011, s.44-45). hürriyete susamış halkların dimağlarına kazınmıştır.

Amerikan Devrimi'nden yedi yıl sonra dünyaya gelen Simon Bolivar, gençlik yıllarında İspanyol Amerikasının ve Fransız Devrimi'nin savaşçısı General Francisco de Miranda ile tanışmış ve kendisinden çok etkilenmiştir. 1810 yılında Venezuela'da siyasi faaliyetlere başlayan Bolivar, özgürleşmeye dair fikirlerini ise Avrupa'dan ziyade Kuzey Amerika Devrimi'ni yaratan milletlerden almıştır. O, milletlerin kendi kaderini tayin hakkını bağımsızlık mücadelesi sonunda kendi kafasında tasarlamış, böylece devrim çağının bir türevi olmaktan ziyade ona katkıda bulunmuştur. Lynch (2011, s.45).

Temelde emperyalist devletlerin Güney Amerika'ya müdahalesini kesmeye ve bu doğrultuda yerli halkın işbirliğini esas alan Simon Bolivar doktrini -sonraki yıllarda Bolivarizm olarak adlandırılmıştır- kısa zaman içerisinde askeri başarılar elde etmiştir. Bolivar'ın Venezuela'nın bağımsızlığında oynadığı rol, diğer Latin Amerika halklarına hürriyet ilhamı olmuştur. Kısa zaman içerisinde Panama (1821), Ekvador (1822), Meksika (1824), Peru (1824), Uruguay (1828) bağımsızlıklarını kazanarak bölgede emperyalist projeleri lağvetmişlerdir.

Bolivar, Güney Amerika'da gerçekleşen bu zaferlerden sonra *“Askerler! Ezenlere karşı verilen korkun mücadeleyi sizin sayenizde iyilik ve insan hakları kazanmış bulunuyor”* sözlerini dile getirmiştir. Lynch (2011, s.241). Kazandığı her savaşı kuramsal bir dokunuşla neticelendirmesi, onun fikirlerinin Bolivarizm adı altında emperyalizme korku salan bir fikriyata dönüşmesinde etkili olmuştur.

Bolivarizm, 19. Yüzyılda Latin Amerika halklarına kurtuluş yolunu göstererek hürriyet bilincinin pratikteki nüvelerini oluşturmuştur. Bu bağlamda askeri açıdan “21” kilit bir yıl olmuştur. 1821'de Venezuela'nın bağımsızlığı ile başlayan hürriyet ilhamı, yüz yıl sonra başka bir coğrafyada vuku bulmuştur. Kaldone, Rojas, Kutlu (2009, s.22). 1921 yılında Anadolu'daki emperyalist taşeronları mağlup edecek olan Mustafa Kemal ve silah arkadaşları, kurtuluş ilhamının Asya ve Afrika halklarına tesir edilmesini sağlayarak yüz yıl sonra emperyalizme ikinci darbeyi vuracaklardır.

2. MİLLİ MÜCADELE VE ANTİ EMPERYALİZM

I.Dünya Savaşı sonunda galip gelen Düvel-i Muazzama, mağlup Osmanlı Devleti'ne içeriği oldukça ağır bir mütareke imzalatmıştır. Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti, tamamen emperyalizmin kucağına düşmüştür.

Osmanlı'nın emperyalizmle teması yalnızca mütareke dönemini kapsayan bir dönemle sınırlı olmamıştır. Özellikle 19.yüzyılın başında ulusal birliğini sağlayarak harici hammaddeler arayışına yönelen devletler, jeopolitik konumu stratejik önem arz eden Osmanlı Devleti'ni hedef tahtasına koymuşlardır. Fransa'nın Mısır'ı işgali ile başlayan Avrupa yayılcılığı, Rusya'nın sıcak denizlere inme siyaseti ile müstemleke zihniyetini daha geniş alanlara yaymıştır. Osmanlı Devleti, emperyalizme kati suretle teslim olmamak için çözümü, diplomatik faaliyetlerini arttırarak başka emperyalist devletlerle işbirliğine soyunmakta görmüştür. Ancak karşılıklı çıkar eksenine dayalı bu ilişki, Osmanlı Devleti için mutualist bir olgu gibi görünse de, uzun vadede devletin varoluşunu kısa süreliğine uzatmıştır. Bu doğrultuda 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar emperyalistlerin aralarındaki dengeleri korumaları hasebiyle paylaşım teorilerini ortak bir zeminde yürütememeleri, Osmanlı varoluşunun süresini uzatan en önemli faktör olmuştur.

Varoluşun temelini sağlam bir altyapıya oturtamayan ve emperyalistlerin iktisadi pazarı haline gelen Osmanlı, imparatorluğun en büyük garantörü olarak gördüğü İngiltere'nin de kendisinden el çekmesiyle, emperyalist bloğun sade bir avı haline dönüşmüştür. Nitekim I.Dünya Savaşı'nın tarihsel arka planı, evvelen imzalanan gizli antlaşmalarla atılmış, Osmanlı Devleti'nin toprakları, hammadde ve enerji kaynaklarına doğrudan sahip olmak isteyen sömürgeciler tarafından paylaşılmıştır. Artık Düvel-i Muazzama'nın gözden çıkardığı bir devlet olan Osmanlı, çareyi kısmen istekli ancak ekseriyetle zaruri sebeplerle Almanya'ya yakınlaşmakta bulmuştur. İşte bu ahvalde emperyalist projelerin hayata geçirilmesi için kaçınılmaz olan I. Dünya Savaşı, Düvel-i Muazzama'nın galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Varoluşunu uzun yıllar suni yollarla uzatmaya çalışan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'yle yolun sonuna gelmiştir. Ancak yolun sonuna gelen yalnızca devletin adı olmuştur. Anadolu'da mevcudiyetini koruyan bir avuç Türk, ulusal bir mücadele etrafında kenetlenerek yeni bir Türk devletinin temellerini atmıştır. Böylece Şark Meselesi'nden beri Türklerin ilk olarak Avrupa'dan ve daha sonra da Anadolu'dan çıkarılmasını öngören ve birinci evrede başarılı olan emperyalizm, Türkleri Anadolu'dan çıkartamayarak ikinci evrede hayal kırıklığına uğramıştır.

Mondros Mütarekesi ile ülke toprakları işgale açılmış, Osmanlı Devleti emperyalizm tarafından teslim alınmıştır. Bu karamsar ortamda devlet içerisinde istiklaline son derece düşkün olan asker bürokrat kadronun "devlet nasıl kurtulur?" sorusunu yöneltmesi, her türlü bitkinliğe rağmen bir kurtuluş mücadelesinin olabileceğine işaret eden ilk kıvılcım olmuştur. Özellikle eski İttihatçılar örgütlülük bilincine sahip oldukları için bu sürede faal olarak görev almışlardır. Mondros mütarekesinin imzalanmasından Sivas Kongresi'ne kadar geçen dönemde irili ufaklı birçok yerel örgüt kurulmuş; bu örgütler milli mücadeleyi yönlendiren Ankara hükümetinin çekirdeğini oluşturmuştur. Er (1985, s.1120).

Mondros Mütarekesi'nden sonra memleketi kurtarma arayışları, siyasal kongrelerin toplanmasına da sebebiyet vermiştir. Mütareke sonrası ordu ve silah yokluğu gibi oluşan olumsuz koşullar, kurtuluş mücadelesi seyrinin nasıl bir yol altında izleneceği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu soruyu cevaplamak için yerel-yöresel-bölgesel-ulusal olmak üzere toplamda 28 kongre toplanmıştır. I.TBMM'nin açılmasına kadar süren süreci kapsayan bu dönem kongre iktidarları adı verilebilecek yeni bir yönetim biçimi ve iktidar olgusuna sahip olmuştur. Tanör (1985, s.1137).

Mütareke döneminde siyasal kuruluşlar ve kongreler sonucu ortaya dört ana tez çıkmıştır. Bunlardan ilki Şark meselesinden beri güdülen ve Türkleri anayurtları olan Orta Asya'ya göndermeyi planlayan Düvel-i Muazzama'nın tezi olmuştur. İkinci olarak Osmanlı hanedanı ve Osmanlı sadereti tarafından İngiliz yanlılığı tezi kabul görmüştür. Ulusal bütünlükten ziyade bölgesel kurtuluşu hedefleyen yerel hareketler ise üçüncü tezi oluşturmuştur. Ulusal bağımsızlığı ve anti emperyalizmi hedefleyen Kemalist tez ise dördüncü tezi meydana getirmiştir. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla başlayan, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile delegeler tarafından mutlak suretle kabul edilen Kemalist tez, emperyalizme karşı bir halkın başkaldırısının nüvelerini oluşturmuştur.

Türkleri dünya yüzünden kaldırmayı amaçlayan, Rum ve Ermeniler aracılığı ile yürütülen emperyalist komplo, Anadolu'nun Türklüğünden habersiz bırakılan 8-10 milyonluk nüfusu yozlaştırmak, eritmek istemiştir. Mustafa Kemal ve bir avuç milliyetçi kadro, bu güç şartlara rağmen kamuoyunda bir bilinç oluşturmaya çalışmış, hariçte ve dahilde kendisini düşman olarak görenlere karşı mücadeleye atılmıştır. Avcıoğlu (1990, s.337).

Mütareke döneminde İstanbul'da Ahmet İzzet Paşa sadaretinde Harbiye Nazırlığı görevine gelmek isteyen Mustafa Kemal, Tevfik Paşa hükümetinin göreve getirilmesiyle bu isteğini gerçekleştirememiştir. Daha sonra Fethi Okyar'la birlikte Minber gazetesini çıkarmış, Tevfik Paşa hükümetinin güvenoyu almasını engellemeyi amaçlayan olumsuz bir hava yaratmaya çalışmıştır. Kurtuluşun ancak Anadolu'ya geçerek namümkün bir vaziyetten çıkacağını anlayan Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçmek için Osmanlı yönetimiyle temaslarını arttırmıştır.

Genel amacı, ulusun egemenliğine dayanan, kayıtsız koşulsuz tam bağımsız bir devlet inşa etmek olan Mustafa Kemal, Anadolu'ya ulaştığı takdirde ulusunun bu zor durumda kendisine destek vereceğini, padişahın teslimiyetçi politikasının ulusa hizmet etmeyeceğini düşünmüştür. Arı (2009, s.131).

Hükümet, Mondros'un silahları toplama hükmünü çözüme kavuşturmak için Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan sorunu çözüme kavuşturmak istemiştir. İttihatçı olmaması, Çanakkale cephesindeki başarısı, bir süre padişahın yaverliğini yapması ve en önemlisi gerçek amacını bir sır gibi saklaması, bu göreve Mustafa Kemal'in atanmasını kolaylaştırmıştır. 9. Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal, kurtuluş yolunun düşmanla savaştan geçtiği düşüncesini artık pratikte uygulayabilecek vaziyete gelmiştir. Dinçer (s.99-100).

Mustafa Kemal, genelgeler ve kongreler aracılığı ile mücadelenin sistemli bir planını çizmiş ve hangi yöntemlerle bağımsızlığın sağlanacağını ana hatlarını oluşturmuştur. Bir taraftan hükümet merkezi ile muhaberede bulunurken, diğer taraftan doğu ve batıdaki vaziyeti takip eden Mustafa Kemal, lazım gelen direktifleri vererek milli ruhu ateşlemeye çalışmıştır. O, ümitsiz olmamayı, çalışmayı ve memleketi kurtarmayı şiar edinmiştir. Gökbilgin (2011, s.153). İşte milli mücadele, istikbal umutları elinden alınmak istenen bir milletin, istiklal umutlarını da minimize etmeye çalışan sömürgecilere karşı vereceği bir reaksiyon olmuştur.

İngilizlerin baskısı altındaki Osmanlı hükümeti, işgallere karşı duramayınca, Ankara’da yeni bir hükümet şekli ifa edilmiştir. İstanbul bağlarını bir süre sonra iyice koparan Ankara, daha geniş halk desteği aramıştır. Bu noktadan itibaren kendiliğinden hızla büyüyen direniş hareketi emperyalizm ve saltanat karşıtı, ulusal ve halkçı bir nitelik kazanmıştır. Kemalistler artık yalnızca işgalci yabancı güçlerle değil, padişahı destekleyen yerel kuvvetlerle de mücadele etmişlerdir. Padişah ile Kemalistler arasındaki işbirliği ortadan kalkmış, milliyetçilere karşı olan güçler, en üst dinsel makamlardan destek almışlardır. Ancak din adamlarının politik güç sahibi olmalarını engelleyerek bu durumu kendi lehine çevirecek olan Ankara, ileride hayata geçireceği laik sistemin meşru eğilimini oluşturmuştur. Karpat (2015, s.23).

Gelecekteki hedeflerini uzun vadeye yayın ve bu hedeflerini gerçekleştirmek için istiklal savaşını yönlendiren Kemalist tez, kısa zaman içerisinde birçok taraftar bulmuştur. Hacim Muhittin’in güncesinde “*Kurtuluş Hareketinin yalnızca halk yığınlarının desteğini almadığını, aynı zamanda orta sınıftan gelen yöneticileri de padişaha karşı ittiği*” belirtilmiştir. Karpat (2015, s.20).

Tarihte birbirlerine kenetlenmiş bir halkın karşısında hiçbir emperyalist güç duramamıştır. Bu, milli mücadelenin başarısını gerçekleştiren romantik boyut olmuştur. Ancak milliyetçiliğin ana düsturu olan, aynı coğrafyada yaşayan ortak etnisite, ortak dil, ortak vatan, ortak kültürün kendi kaderini tayin etmesiyle bezelenen anlayış ise mili mücadelenin reelpolitik boyutunu oluşturmuştur. Romantik kavramlar dramatik bir tarih yaratıp epik duyguları ön plana çıkarırken, reelpolitik her daim gerçekleşecek senaryonun suflesini vermiştir. Bu bağlamda sosyolojik gerçekliğin farkında olan Mustafa Kemal ve arkadaşları, ümitsizlik içerisinde düşen halka, reelpolitik çerçevesinde çoğunlukta olduğunu, mücadele edilirse emperyalizmin bölgede hakimiyet kuramayacağını anlatmışlardır. Halkı kendisine inandıran Mustafa Kemal, örgütlülük bilincini düzenli orduyla senkronize ederek iyi bir sinerji yaratmış, emperyalizmi topraklardan söküp atmak için amansız bir mücadeleye girişmiştir.

Yunanlıların ilhak amacıyla 15 Mayıs 1919’da İzmir’e çıkış tarihini başlangıç olarak aldığımız Türk Kurtuluş Savaşı, fiilen 3 yıl 4 ay; hukuki bakımdan barışın imzasına kadar 4 yıl 2 aydan fazla sürmüştür. Ne Sevr, ne 1921 Londra muhtırası ne de 22 Mart 1922 Paris önerileri Türkiye’nin Misak-ı Milli’de belirttiği barış isteklerini karşılamamıştır. Bu yüzden savaş askeri zafer elde edilinceye kadar sürmüştür. Böylece emperyalizmi Anadolu’dan def etmek için Kuva-yı milliye ile düşmana direnmek, nizami ordu kurmak, stratejik savunmada kalmak, stratejik saldırıya geçmek gibi dönemlerden geçen Kurtuluş mücadelesi, Lozan Antlaşması’nın imzalanması ile sona ermiştir. Erikan (2008, s.409). Bu dönemde Türkiye’nin en mühim başarısı, İngiltere’de Lloyd George hükümetini düşüremesi ve emperyalizme en büyük darbeyi vurması olmuştur. Tunçay (1997, s.79).

Lozan Antlaşması’nda Misak-ı Milli görüşünden bazı tavizler verse de Türk Hükümeti, iktisadi ve siyasi birçok hürriyetini sağlamıştır. Lozan ile yeni Türkiye devletinin kuruluş belgesi, dünyaya kabul ettirilmiştir. Türkiye’nin askeri başarılarını diplomatik başarılarla taçlandırması, emperyalizmin tahakkümü altında yaşayan Asya ve Afrika’daki diğer milletlerin de ilgisini çekmiştir. Türk kurtuluş hareketi sonucu

20.yüzyılda emperyalizmin ilk kez mağlup olması, milli bir hareket çerçevesinde hürriyetlerini kazanmak isteyen bu milletlere ilham kaynağı olmuştur.

3. MİLLİ MÜCADELE VE MAZLUM MİLLETLER

Peyami Safa Kemalist Devrime bakış açısını şu sözlerle yorumlamıştır: “Atatürk’ten evvel, Tanzimat ve Meşrutiyet gibi bütün inkılap hareketleri, yarım adamların yarım adımları olmuştur. Devletin bir türlü ayağa kalkamamasının nedeni bu yarımlikten kaynaklanmıştır. Milli mücadeleyi başarıya kavuşturan Kemalizm ise iki ana damardan beslenmiştir. Bunlar milliyetçilik ve medeniyetçiliktir. Bugüne kadar gerçekleşen hiçbir inkılap hareketi yoktur ki bu iki kaynaktan fıskırmamış olsun.” Safa (2010, s.64). Gerçekten de Kemalizm’in kesin çizgilerle bu iki metodun üzerine bir ulus inşa etmesi, henüz bu iki metodu eklemleyemeyen Doğu toplumları için spesifik bir örnek olmuştur.

Atatürk, Doğu toplumlarının çağdaş dünya düzeyine erişmek için gerekli aşamaları yaşamamış olduğunun bilinciyle özel bir formül öne sürmüştür: “Mazlum milletler yani ezilen milletler devrimi.” Seçtiği deyim, geri kalmış toplumları değil, ezilenler vurgusu, sömürgecilerin siz adam olmazsınız kampanyasını etkisiz bırakmak hedefi gütmüştür. Mazlum milletler dayanışmasının toplu bir çözüm sağlayacağı inancında olan Atatürk; Mısır, Suriye, Hindistan, Afganistan, Türkistan ve Türkiye’de beliren dirençlerin, İngiltere ve Avrupa’yı bu çeşitli kuvvetlerin ortak bir savunma hissiyle birleşmesi olasılığı korkusuna yönelttiğine dikkat çekmiş ve şimdiye kadar hazmı kolay bir koyun saydıkları bu kitlelerin hedeflerini ise şöyle belirtmiştir: “Bu tehlike milyonlarca insanın hürriyet ve bağımsızlığı yeteneğine, medenileşmek kabiliyetinin gelişmesi ve ilerlemesine doğru yürümek istemesinden doğmuştur.” Koloğlu (2011, s.616-617).

Atatürk, Türk milli mücadelesini yalnızca Türklükle mündemiç bir eylem olarak görmemiştir. Bu doğrultuda Anadolu topraklarının önemli bir kısmı işgal altında bulunurken Temmuz 1922’de, Milli Mücadele’nin mazlum milletler için ne ifade ettiğini şöyle açıklamıştır: “Türkiye’nin mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa daha az kanla olur daha çabuk bitebilirdi. Türkiye büyük ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın davasıdır.” Çaycı (2011, s.207).

Atatürk’e göre Anadolu savunması yalnız kendi hayatına ilişkin bir görevi yerine getirmemiş, Doğu’ya karşı oluşturulan bütün saldırılara karşı bir set çekmiştir. O, bütün hücumların kırılacağını, bütün tasallutların son bulacağı takdirde Batıda ve bütün dünyada sükunun ve refahın hakim olacağını belirtmiştir. İlhan, (2008, s.313).

Esasen Millî Mücadele Afrika ve Asya’da yaşayan toplumlarda Doğu’nun Batı’ya karşı ayaklanması, Asya’nın Avrupa’ya, emperyalizme kafa tutması, baskı altında ezilen toplumlarda halkların sömürgeciliğe başkaldırısı olarak algılanmıştır. Bu etki Müslüman dünyasında ortak tarih, kültür ve coğrafyanın yarattığı bağlarla daha da güçlü hissedilmiş ve İslam’ın Batı’ya karşı kazandığı emsalsiz bir zafer olarak algılanmıştır. Bu başarı Tunus’ta, Cezayir’de, Fas’ta, Mısır’da halk arasında coşku ile karşılanmıştır. Suriye ve Filistin’de bazı şehirler Türk bayrakları ile donatılmış, camilerde dualar muzaffer Türk Ordusu için

yapılmıştır. Mustafa Kemal'in resimleri başköşelere konulmuş, zaferi için şiirler kaleme alınmış, çocuklara onun adı verilmiştir. Bağımsızlık özlemi içinde olan İngiliz ve Fransız sömürgelerinde, yer yer *"Yaşasın Türkiye, Yaşasın Mustafa Kemal"* haykırışları semalara yükselmiştir. O artık sadece Türkiye'nin değil, İslam aleminin, hatta İslam olmayan esaret altındaki halkların kahramanıdır. O, Faslı Abdülkerim'in, Tunuslu Burgiba'nın, Mısırlı Enver Sedat'ın Endonezyalı Sükarno'nun, Pakistan'ın kurucusu Muhammet Ali Cinnah'ın olduğu kadar, Hintli Pandit Nehru'nun da derinden etkilendiği, hayranlık duyduğu bir milli bağımsızlık timsali olmuştur. Çaycı (2011, s.208).

Atatürk, 1922 yılında İran Elçisinin Ankara'ya gelişi dolayısıyla yaptığı konuşmada şöyle demiştir: *" Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye şimdiye kadar mevcut olan tarih kitaplarının icabatını değil, tarihin hakiki icabatını takip edecektir... Biz yeni bir tarih yapacağız."* Şimşir (2011, s.460).

1933 yılında ise esaret altındaki esaret altındaki Doğu toplumlarının hamiliği rolüne bürünen Mustafa Kemal, şu sözleri söylemiştir: *"Şark'tan şimdi doğacak olan güneşe bakınız. Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bütün Şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terakkiye ve refaha müteveccih vuku bulacaktır. Bu milletler bütün güçlüklerine ve bütün mânilere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletlerarasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır."* Şimşir (2011, s.461).

Atatürk döneminde Kemalist Devrim'in en büyük etkisi, Türklerin dünyayı ve diğer Doğulu toplumları yöneten devlet vatandaşlarıyla eşit özelliklere sahip sayılmalarına karşılık "manda" rejimlerinde kapitülasyonların hâlâ geçerli olması olmuştur. Açıkçası Avrupalılar ve Türklere bu ülkelerde üstün koşullar uygulanırken, esaret altındaki milletler kendileri ikinci sınıf vatandaş saymışlardır. İran'da, Lübnan'da, Suriye'de, hele Türkiye'nin kışkırtıcılık için bir kapitülasyon mahkemesine sahip olmak istediği Mısır'da, bu yüzden toplumsal eylemler başlamıştır. *"Bizden aşağı olduğunu ileri sürerek egemenliğinden çıkmamızı istediğiniz Türkleri eşit sayarken bizleri aşağılıyorsunuz"* gerekçesi mazlum milletlerin en büyük tezlerini oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak kapitülasyon mahkemeleri yavaş yavaş kaldırılmıştır. Koloğlu (2011, s.624). Türkiye Cumhuriyeti'nin Şark milletleri üzerinde oluşturduğu en büyük tesir kuşkusuz bu damardan kaynaklanmıştır.

Türk kurtuluş hareketinin milliyetçilik boyutu, emperyalizm tarafından ezilen her millet tarafından gıptayla izlenmiş ve aynen uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak hareketin medeniyetçilik boyutu ise, her Şark toplumunda aynı intibayı uyandıramamıştır.

Halifelik'in niteliğinin ne olacağı konusunda başlayan ayrışma, iki Hintli lider Ağa Han ve Emir Ali'den gelen mektuplarla daha da ayrılmıştır. Mektupta halifelik'in Müslüman milletlerin güven ve saygısına

layık bir yere yerleştirilmesi gerektiğini belirten iki lider, yeni Türk devletini milli mücadeleye verdikleri desteğe dayanarak yönlendirmeye çalışmıştır. Ancak Ağa Han'ın I.Dünya Savaşı'nda İngiliz siyasasına hizmet ettiği söylemi ile mektup siyasal bir tertip olarak değerlendirilmemiştir. Turan (2005, s.39-40).

Kemalizm, halifeliğin lağvından sonra İslamiyet'in rolünü Batılı bir ulus devletteki dinin rolüne indirgeyerek dinlerine daha modern ve daha milli bir şekil vermeye çalışmıştır. Lewis (2015, s.556). İşte bu noktada Batılı güçler, Türkiye'nin Şark milletlerinin gözünde kıymet-i harbiyesini düşürmek için İslam'ı yozlaştırdıklarına dair kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır.

Koloğlu, bu minvalde şu satırları kaleme almıştır: *“Sömürgeci yönetimler kapitülasyonların kaldırılmasına fazla karşı çıkmamışlarsa da, Türkiye'nin “Medeni Kanun”u ve kadın-erkek eşitliğini ilan etmesi karşısında İslam ilkelerini savunan kışkırtıcı bir kampanya yapmaktan geri kalmadıkları dikkatlerden kaçmaz. Times, çağdaşlığın temelinde bulunan bu yasaları benimsemenin Türkiye için “trajikomik davranış” olduğunu yazarken, Westminster Gazette de “Geleneklerine bağlı Mısırlı kadının İngiliz yönetiminden son derece mutlu ve Türk'ten daha da modern olduğunu” ileri sürmekteydi. Kabul gerekir ki, özellikle Arap dünyası 1950'lerden önce tamamen, sonra da büyük ölçüde, Türk Devrimi'nin niteliklerini doğrudan yerinde araştırma yaparak değil, Batılı araştırmacıların eserlerinden öğrenmişlerdir. Bunların, tam bağımsızlık yanlısı Kemalist Rejimi yoğun eleştirdikleri, hatta Bolşeviklikle suçladıkları bir sır değildir.”* Koloğlu (2011, s.624).

Böylece, İran ve Afganistan hariç diğer Şark milletleri, emperyalizmin provokatif eylemlerini dezonformatik hassasiyetlerle bezemesi sonucu radikal anlamda garplılaşmamışlardır. İran ve Afganistan ise Batı tarafından empoze edilen bu hassasiyet faşizmine, daha sonraki yıllarda mağlup olmuşlardır.

Her ne kadar emperyalizm tarafından Kemalizm'in medeniyetçilik boyutuyla kafalarında soru işareti bırakılan Asya ve Afrika halkları, anti emperyalist yönüyle ve mazlum milletleri kucaklayıcı tavırları hasebiyle Mustafa Kemal Atatürk'ü yalnız Türkiye'nin değil, aynı zamanda “Doğu'nun Kahramanı” olarak benimsemişler, bağırarak basmışlardır. O'nu kendi liderleri gibi görmüşlerdir. Doğu'nun İslam kitleleri için Atatürk, “İslam'ın Kahramanı”, “İslam Dünyasının Ümidi” olarak görülmüştür. Hatta İslam olsun olmasın, Asya ve Afrika ülkeleri O'nu genel manada “Doğu'nun Kahramanı” olarak sevip saymışlardır. Atatürk ve Türk kurtuluş hareketi onlar için bir meşale, bir ışık, bir yol gösterici olmuştur. Şimşir (2011, s.382).

Türk kurtuluş hareketi ve hareketin önderi Mustafa Kemal, “Üçüncü Dünya” adı verilen ülkelerin zamanla lideri konumuna gelmiştir. O'nun Şark toplumlarıyla ilgili kehanetleri zamanla gerçekleşmiş, bu vesileyle Doğu'da uzun yıllar yoğun biçimde hatırlanmıştır. Ölümüyle dahi Atatürk, “mazlum milletler” dediği Doğu halklarının kurtuluş ümitlerini kamçılamıştır. O'nun ölümünden kısa bir zaman sonra sömürge imparatorlukları hızla çökerek ezilen kitleler birer birer bağımsızlığa, özgürlüğe kavuşmuşlardır. Anadolu'da verilen ulusal bağımsızlık fikrine dayalı Kemalist kurtuluş tezi, Doğu'da bağımsızlık ve özgürlük çığrını açmış, emperyalizme büyük bir ket vurarak istiklalini ehemmiyetini dünyaya haykırmıştır. Şimşir (2011, s.383).

SONUÇ

Dünyada Bolivarizm ile başlayan anti emperyalist mücadeleler süreci, 20. Yüzyılda milli mücadele ile başka bir boyuta taşınmıştır. Milli mücadele, türlü imkansızlıkların hüküm sürdüğü bir ortamda emperyalizmi, emperyalizmin belagat kılıfı mandacılığı, iç kurtuluşun retorik dillendirilmesi olan bölgesel kurtuluş hareketlerini Anadolu topraklarından sökü� atan büyük bir istiklal arzusu olmuştur. Bu istiklal arzusunu reelpolitik şartlar çerçevesinde doğru adımlarla yönlendirerek hürriyet kapısının kilidini açan Mustafa Kemal ve arkadaşları, ortaya koydukları ulusal kurtuluş teziyle yalnızca kendi kaderlerini değil, Asya ve Afrika halklarının da kaderlerini baştan çizmiştir.

20.yüzyılın başında pratikte uygulanan, 19.yüzyılda teorisi oluşturulan emperyalist paylaşım projeleri, Anadolu'da gerçekleşen halk ihtilalinin sonucunda rafa kaldırılmıştır. Bu halk ihtilali, bir toplumun halet-i ruhiyesini değiştirdiği gibi birden fazla toplumun da istikbalini değiştirmiştir. Özgürlüğün hiçbir zaman kaybedilecek bir kavram olmadığını düşünerek ruhlarına özgürlük ilacını enjekte eden mazlum milletler, ulus devletler çağında kendi haklarını savunarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Türk kurtuluş hareketinin bu bağlamda dünyanın her yerinde ezilen milletlere karşı geliştirdiği savunma mekanizması, sınıf mücadelesinden galip gelen ezilen milletin kendi iktidarını kurarak emperyalizme karşı savaşması yönünde olmamıştır. Aksine Türk kurtuluş hareketi, adından da anlaşılacağı üzere sınıf bilincine değil, millet olma bilincine hasıl olan toplumların emperyalizmi topraklarından sökü� atacağı içtihatında bulunmuştur.

Emperyalizme karşı inancı kırılmış, kazanacağına dair ruhlarında zerre bir ümit kırıntısı kalmamış, adeta öğrenilmiş çaresizlik metoduna bürünerek müstemleke olmayı kabullenmiş Şark toplumları, emperyalizmin Truva atı olarak kullandığı devletlerin Anadolu'yu bir bir terk etmesi sonucu ümitlerini tazelemiş ve yeni kurtuluş tezleri oluşturmuşlardır

Şark'tan doğan güneşin emperyalizmi vatanlarından kovması ile her bölgede kendi çoğunluğunu oluşturan milletler kendi bağımsız devletlerini kurmuşlardır. Emperyalist devletler ise artık kendi ana karalarına çekilmiş ve uzaktan kontrol temalı yeni bir kolonyalist anlayış geliştirmişlerdir. Nitekim emperyalizm talip olmasa da her daim hakim olmak istemiştir.

Türk milli mücadelesinin milliyetçilik boyutu kadar medeniyetçilik yönü de Şark toplumlarını etkisi altında bırakmıştır. Birçok Şark toplumu, uygarlıktan nasibini alabilmek için Batı'nın emperyalizmine karşı Doğu'yu müdafaa eden birer asker olmuşlardır. Ancak aynı Şark toplumları, Türkiye rol modelinde, Batı'nın emperyalizmine karşı direnmek için Doğu'nun da Batı gibi ilim-kültür yönünden medenileşmesi gerektiği kanısına varamamıştır. İslam toplumlarında devrim süreçlerinin Batı gibi evrimsel yaşanmamasından mütevellit Türk kurtuluş hareketinin medeniyetçilik faslı, Şark toplumlarına Kemalizm'in milliyetçilik yönü kadar tesir edememiştir.

Kendisine mündemiç örneğiyle Türk kurtuluş hareketi, mazlum milletlerin kurtuluş tezlerinde başrol, Türk kuruluş hareketi ise mazlum milletlerin kuruluş tezlerinde yardımcı oyuncu statüsünde yer almıştır.

KAYNAKLAR

1. BOUAMAMA, Said, *Afrika Devriminin Figürleri*, Çev. Şule Ünsaldı, Nota Bene Yayınları, İstanbul, 2016.
2. ÇAYCI, Abdurrahman, “Türk Tarihi ve Evrensel Açından Atatürk’e Bakış”, *Doğumunun 125. Yılında Mustafa Kemal Atatürk Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.
3. ER, Alev, “Milli Mücadele’de Siyasal Kuruluşlar”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkler Ansiklopedisi*, 4.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
4. İLHAN, Attila, *Hangi Atatürk*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.
5. LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev: Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2015.
6. TANÖR, Bülent, “Milli Mücadele’de Kongreler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkler Ansiklopedisi*, 4.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
7. ŞİMŞİR, Bilal, “Atatürk’ün Küresel Yönü Üzerine”, *Doğumunun 125. Yılında Mustafa Kemal Atatürk Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.
8. ŞİMŞİR, Bilal, *Doğu’nun Kahramanı Atatürk*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
9. ERİKAN, Celal, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, Haz: Rıdvan Akın, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.
10. AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye’nin Düzeni*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.
11. DİNÇER, Hasan, “Genelgeler ve Kongreler Dönemi”, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Editör: Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara.
12. LYNCH, John, *Simon Bolivar*, Çev: Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
13. KALDONE G. Nweihed, REINALDO Rojas, Mehmet Necati Kutlu, *Bolivar ve Atatürk Atatürk ve Bolivar*, Türkiye’deki Venezuela Bolivar Büyükelçiliği Yayınları, Ankara, 2009.
14. ARI, Kemal, *Atatürk ve Aydınlanma*, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, 2009.
15. KARPAT, Kemal, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.
16. TUNÇAY, Mete, “Siyasi Tarih 1908-1923”, *Türkiye Tarihi*, Cilt 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.
17. KOLOĞLU, Orhan, “Türk Devrimi’nin Evrensel Niteliği”, *Doğumunun 125. Yılında Mustafa Kemal Atatürk Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.
18. SAFA, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.
19. TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi: Yeni Türkiye’nin Oluşumu*, 3.Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.
20. GÖKBİLGİN, Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.